

ԻՆՏԵՐԱԿՏԻՎ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄ
ՀԻՄՆԱԴՐԱՄ

ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Թեմա՝ Իմացական գործընթացների զարգացման առանձնահատկությունները կրտսեր դպրոցական տարիքում

Առարկա՝ Տարիքային հոգեբանություն

Հեղինակ՝ Անի Մելոյան

Մարզ՝ Արարատ

Ուսումնական հաստատություն՝ Արարատի մարզ քաղաք Վեդի ՈՒԽԻՄՆԱԿԱՆ դպրոց

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ներածություն.....	3
1. Կրտսեր դպրոցական տարիքի հոգեբանական առանձնահատկությունները.....	5
2. Ուշադրությունը և պերցեպտիվ գործընթացների զարգացումը.....	14
3. Բարձրագույն իմացական գործընթացների զարգացում (հիշողություն, երևակայություն, մտածողություն, խոսք).....	18
Եզրակացություններ.....	24
Օգտագործված գրականության ցանկ.....	26

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Թեմայի արդիականությունը: Նախադպրոցական տարբում սկսված անձի զարգացումը՝ կապված դրդապատճառների ստորադասության և ինքնագիտակցության կայացման հետ, շարունակվում է կրտսեր դպրոցական տարիքում: Բայց կրտսեր դպրոցականը գտնվում է այլ պայմաններում՝ նա ներառված է հասարակայնորեն նշանակալից ուսումնական գործունեության մեջ, որի արդյունքները բարձր կամ ցածր գնահատվում են մոտ մեծահասակների կողմից:

Դպրոցական առաջադիմությունից, գնահատականներից՝ ինչպես լավ, այնպես էլ վատ, անմիջականորեն կախված է այս փուլում անձի զարգացումը: Ի՞նչն է շարժում երեխային, ինչպիսի՞ ցանկություններ նա ունի: Իր դպրոցական կյանքի սկսզբում, ունենալով դպրոցականի ներքին դիրք՝ նա ցանկանում է սովորել: Ընդ որում սովորել լավ, գերազանց:

Ուսման բազմազան սոցիալական դրդապատճառների կողքին գլխավոր տեղը զբաղեցնում է բարձր գնահատականներ ստանալու դրդապատճառը: Բարձր գնահատականները փոքրիկ աշակերտի համար այլ խրախուսումների աղբյուր է, նրա հուզական բարեկեցության հիմքը, հպարտության առարկան:

Երբ երեխան հաջողությամբ սովորում է, նրան գովում է և ուսուցիչը, և ծնողները, նրան որպես օրինակ են բերում այլ երեխաների: Ավելին, դասարանում, որտեղ ուսուցչի կարծիքը ոչ միայն որոշիչ է, այլև միակ հեղինակավոր կարծիքն է, բարձր գնահատականները և մնացած գնահատականներն ապահովում են համապատասխան կարգավիճակ:

Ուսման այլ՝ լայն սոցիալական դրդապատճառները՝ պարտք, պատասխանատվություն, կրթության ստանալու անհրաժեշտությունը և այլն, նույնպես գիտակցվում են աշակերտների կողմից՝ յուրահատուկ իմաստ հաղորդելով նրա ուսումնական կյանքին:

Չնայած, այս դրդապատճառները դեռ պասիվ են, ի տարբերություն բարձր գնահատական կամ գովասանք ստանալու դրդապատճառից, որն իրապես գործող

դրդապատճառ է. վերջինիս իրացման համար աշակերտը պատրաստ է անմիջապես սովորել դասերը, կատարել բոլոր առաջադրանքները: Պարտքի վերացական հասկացությունը կամ բուհում կրթությունը շարունակելու հեռավոր հեռանկարը չեն անմիջականորեն դրդել նրան ուսումնական գործունեության: Այնուամենայնիվ, ուսման սոցիալական դրդապատճառները կարևոր են դպրոցականի անձնային զարգացման համար:

Աշխատանքի նպատակը և խնդիրները: Աշխատանքի նպատակն է ուսումնասիրել և ներկայացնել իմացական գործընթացների զարգացման առանձնահատկությունները կրտսեր դպրոցական տարիքում:

Աշխատանքի նպատակից բխող խնդիրներն են ներկայացնել.

- Կրտսեր դպրոցական տարիքի հոգեբանական առանձնահատկությունները:
- Ուշադրությունը և պերցեպտիվ գործընթացների զարգացումը:
- Բարձրագույն իմացական գործընթացների զարգացում (հիշողություն, երևակայություն, մտածողություն, խոսք):

Աշխատանքի տեսական հիմքը: Աշխատանքի տեսական հիմքը կազմել են բազմաթիվ գիտնականների աշխատություններ:

Աշխատանքի մեթոդաբանական հիմքը: Աշխատանքը շարադրելիս կիրառվել են ինչպես ընդհանուր մեթոդները՝ տրամաբանական, քննադատական, վերլուծական, այնպես էլ հատուկ մեթոդները, ինչպիսիք են՝ պատմական, համակարգակառուցվածքային, մեկնաբանման և սոցիոլոգիայի մեթոդները:

Աշխատանքի կառուցվածքը և ծավալը: Աշխատանքը կազմված է ուսումնական հաստատության կողմից սահմանված ծավալով և բաղկացած է ներածությունից, երեք ենթակետից, եզրակացությունից և օգտագործված գրականության ցանկից:

Աշխատանքային տեքստը կազմում է 27 տպագրական էջ:

1. ԿՐՏՄԵՐ ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՏԱՐԻՔԻ ՀՈԳԵԲԱՆԱԿԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Գ. Ս. Աբրամովան նշում է, որ կրտսեր դպրոցական տարիքը անհատի օնտոգենետիկ զարգացման փուլն է, մանկության գագաթնակետը¹: Երեխան պահպանում է մանկական շատ որակներ՝ թեթևամտությունը, միամտությունը: Բայց նա արդեն սկսում է կորցնել մանկական անմիջականությունը վարքում, նրա մոտ առաջանում է մտածողության ուրիշ տրամաբանություն: Ուսումը նրա համար նշանակալից գործունեություն է²:

Դպրոցում երեխան ձեռք է բերում ոչ միայն նոր գիտելիքներ, կարողություններ, այլև որոշակի սոցիալական կարգավիճակ: Փոխվում են հետաքրքրությունները, արժեքները, երեխայի կյանքի ամբողջ դրվածքը³:

Երեխայի հոգեկան զարգացման պարբերացման մեջ նախադպրոցական տարիքն ունի որոշակի սահմաններ՝ 3-ից 7 տարեկան: 7 տարեկանի ճգնաժամը անցումային տարիք է և կարծես թե բաժանում է նախադպրոցական տարիքը կրտսեր դպրոցական տարիքից: Այնուամենայնիվ, այսօր երեխաները դպրոց են ընդունվում ոչ թե 7, այլ 6 տարեկանից: Սրա հետ կապված առաջանում են բազում հարցեր:

Եթե 6 տարեկան երեխան սկսում է սովորել դպրոցում, արդյո՞ք սա նշանակում է, որ նա արագ է զարգանում, օգտակար է, արդյո՞ք այս տարիքում ներառվել ուսումնական գործունեության մեջ, ի՞նչ է նշանակում հոգեբանական պատրաստվածություն դպրոցին⁴:

Կրտսեր դպրոցական տարիքը ընդգրկում է 6-7 ից մինչև 10-11 տարեկանը, որը համընկնում է հանրակրթության դպրոցի I-III դասարանների հետ: Այս տարիքի կենսաբանական զարգացումը և տարիների փորձը ցույց է տվել, որ 6-7 տարեկան

¹Абрамова Г.С., Возрастная психология: Учебное пособие для вузов, М.: Академический Проект,2010, էջ 142:
Возрастная и педагогическая психология: Хрестоматия//М.: Академия,2010, էջ 142:

²Абрамова Г.С., Նշված աշխ., էջ 144:

³Абрамова Г.С., Նշված աշխ., էջ 144:

⁴Алферов А.Д., Психология развития школьников: Учебное пособие для вузов, Ростов-на-Дону,2010, էջ 36:

երեխաները իրենց ֆիզիկական ու հոգեկան զարգացման մակարդակով հիմնականում պատրաստ են դպրոցական ուսուցման:

Կրտսեր դպրոցականները դպրոց են հաճախում գիտելիքների և կենսափորձի որոշակի պաշարով: Հատկապես մանկապարտեզից եկածները ազատ կերպով կարողանում են հաղորդակցվել արտասանել, նկարել, երգել, խաղալ և այլն: Նրանք ունեն վարքի և վարվելակերպի կանոնների իմացության որոշակի մակարդակ:

Յոթից տաս տարեկան երեխաների ֆիզիկական զարգացումը ընթանում է խաղաղ, բնականոն ձևով: Ոսկրամկանյին համարազր դեռևս գտնվում է ամրապնդման ու կռճիկացման փուլում: Ողնաշարի, դաստակի և մատների հոդերը դեռևս չեն ձևավորվել, ուստի խորհուրդ չի տրվում երեխաներին ծանրաբեռնել ծանր ֆիզիկական աշխատանքով⁵:

Երեխաների զգայարանները նորմալի սահմաններում լիովին ընդունակ են հակազդելու համապատասխան գրգռիչներով: Նրանք տարբերում են գույների, ձայների նրբերանգները և զգայունակությունը բավականին բարձր է: Զգայական հիմքի վրա էլ զարգանում են նրանց բարձրագույն հոգեկան ֆունկցիաները՝ ընկալումը, հիշողությունը, մտածողությունը և երևակայությունը:

Կրտսեր տարիքի երեխաների ուղեղի նյարդային զանգվածը ավելանալով գրեթե հավասարվում է չափահասի ուղեղին 1300 գրամ: Ուսուցման շնորհիվ ավելանում են միջանալիզատորային նյարդային կապերը, կատարելագործվում է ուղեղի ներբջջային կառուցվածքը:

Զարգանում են երեխաների մկանային հյուսվածքները, ավելանում է ճկունությունը: Որոշ մարզաձևերի գծով այս տարիքը համարվում է ամենաարդյունավետը: Դպրոց ընդունվելուց հետո առաջատար գործունեությունը դառնում է ուսումը, թեև խաղը ուղեկցվում է երեխաներին, կատարելով ժամանցի ու հանգստի ֆունկցիա:

Կրտսեր դպրոցականներն ունեն իրենց տարիքին հատուկ մի քանի առանձնահատկությունները, որոնք նախադպրոցական տարիքի օրգանական

⁵Абрамова Г.С., Նշված աշխ., էջ 145:

շարունակությունն են: Առաջին հերթին այս տարիքի երեխաները շատ հետաքրքրասեր են⁶:

Նրանք գտում են ավելի շատ բան իմանալ բնական երևույթների, մարդկանց ու շրջապատող աշխարհի մասին: Այդ պատճառով էլ նրանք բազմաթիվ ու բազմապիսի հարցեր են տալիս ուսուցիչներին, ծնողներին ու ծանոթներին: Նրանց այս հատկությունը, եթե խելացի ուսուցչի կողմից ճիշտ ուղղություն ստանա, ապա կարող է դառնալ նրանց մտահորիզոնի և գիտելիքների ընդլայնման հոգեբանական հիմք: Կրտսեր դպրոցականների մյուս բնորոշ գիծը նրանց հուզական բարձր գրգռվածությունն է:

Ուսուցչի հուզիչ խոսքը, վառ գույները, դիտած կինոնկարը, կարդացած հեքիաթը ամբողջությամբ գրավում, կլանում են երեխաներին: Սրան հակառակ երկար ու ձանձրալի խոսքային չոր շարադրանքը, խրատական քարոզները հոգնեցնում, շեղում է նրանց ուշադրությունը:

Կրտսեր տարիքի մյուս առանձնահատկությունները ընդօրինակումն է: Նրանք շատ են սիրում կրկնել ու վերարտադրել մեծերի շարժումները, վարքի ձևերը: Նրանց ընդօրինակաման առաջին օբյեկտը ուսուցիչն է, որը նրանց համար դառնում է ամենաբարձր հեղինակությունը: ցավոք, երեխաները ընդօրինակում են նաև բացասական երևույթները, ուստի չափահասները պետք է խուսափեն բացասական վարքի ձևերից: Կրտսեր տարիքի մյուս բնորոշ գիծը կոլեկտիվիզմն է, համատեղ աշխատանքի մեջ ներգրավվելը:

Նրանք ձգտում են ամեն ինչով աչքի ընկնել, արժանանալ հասակակիցների և ուսուցիչների գովասանքին: Ուսուցչի խրախուսանքից ավելի ակտիվ ու նախաձեռնող են դառնում: Սրան հակառակ, ընկերներից ետ մնալը, պարսավանքի արժանանալը, նրանց մեջ առաջացնում է բացասական հուզական վիճակներ, հոգեկան ակտիվության անկում⁷:

Համատեղ ուսումնական աշխատանքն ու խաղը երեխաների մեջ դաստիարակում է բարոյական այնպիսի հատկանիշներ, ինչպիսիք են աշխատասիրությունը,

⁶Возрастная психология: детство, отрочество, юность: Хрес-томатия: Учебное пособие для пед. вузов, М.: Академия,2011, էջ 36:

⁷Кулагина И.Ю., Колюцкий В.Н., Возрастная психология: Развитие человека от рождения до поздней зрелости: Учебное пособие для вузов, М.: Юрайт, 2011, էջ 100: Мухина В.С., Возрастная психология: феномено-логия развития, детство, отрочество: Учебник,М.: Академия, 2010, էջ 134:

ընկերասիրությունը, հոգատարությունը, կամային վճռականությունը և պարտքի զգացումը⁸:

Ինքնագիտակցության փոփոխությունը հանգեցնում է արժեքների վերագնահատմանը: Այն, ինչ նշանակալից է եղել նախկինում, դառնում է երկրորդական:

Հին հետաքրքրությունները, դրդապատճառները կորցնում են իրենց դրդողական ուժը՝ նրանց փոխարինելու են գալիս նորերը: Այն, ինչը կապված է ուսումնական գործունեության հետ, արժեքավոր է, ինչ կապված է խաղի հետ՝ պակաս կարևոր: Կրտսեր դպրոցականը հետաքրքրված խաղում է և դեռ երկար ժամանակ կխաղա, բայց խաղը դադարում է լինել նրա կյանքի հիմնական բովանդակությունը:

Հուզական-դրդապատճառային ոլորտի վերակառուցումը չի սահմանափակվում միայն նոր դրդապատճառների առաջացմամբ, երեխայի դրդապատճառային հիերարխիայի վերակառուցմամբ: Ճգնաժամային փուլում տեղի է ունենում ապրումների խորը փոփոխություններ՝ նախապատրաստված նախադպրոցական տարիքում ամբողջ անձնային զարգացմամբ⁹:

Նախադպրոցական տարիքի վրջում տեղի է ունենում երեխայի կողմից սեփական ապրումների գիտակցում: Այժմ գիտակցված ապրումները ձևավորում են կայուն աֆեկտիվ կոմպլեքսներ: Առանձին հույզերն ու զգացմունքները, որոնք երեխան զգացել է 4 տարեկանում, եղել են ակնթարթային, իրավիճակային և հիշողության մեջ չեն թողել էական հետք:

7 տարեկանի ճգնաժամի փուլում ի հայտ է գալիս այն, ինչ Լև Վիգոտսկին անվանում է ապրումների ընդհանրացում: Հաջողությունների կամ անհաջողությունների շղթան, որոնք ամեն անգամ երեխայի կողմից ապրվում են նմանատիպ ձևով, հանգեցնում է կայուն աֆեկտիվ կոմպլեքսի ձևավորմանը՝ թերարժեքության զգացում, վիրավորված ինքնասիրություն կամ սեփական նշանակալիության, կոմպետենտության, բացառիկության զգացում¹⁰:

⁸Крайг Г., Психология развития (Пер. с англ.),СПб, 2010, էջ 164:

⁹Абрамова Г.С., Նշված աշխ., էջ 156:

¹⁰Обухова Л.Ф., Возрастная психология, М.: Россия, 2011, էջ՝ 162: Практикум по возрастной психологии, СПб.: Речь, 2011, էջ 34:

Իհարկե, հետագայում այդ աֆեկտիվ ապրումները կարող են փոխվել, նույնիսկ վերանալ այլ տեսակի փորձի կուտակմանը զուգահեռ: Բայց նրանցից մի քանիսը, ամրապնդվելով համապատասխան իրադարձություններով և գնահատականներով, կֆիքսվեն անձի կառուցվածքում՝ ազդելով երեխայի ինքնագնահատականի, նրա հավակնությունների զարգացմանը: Ապրումների ընդհանրացման շնորհիվ՝ 7 տարեկանում ի հայտ է գալիս զգացմունքների տրամաբանությունը: Ապրումները ձեռք են բերում նոր իմաստ երեխայի համար, նրանց մինչև հաստատվում են կապեր, հնարավոր է դառնում ապրումների պայքարը:

Հուզական-դրդապատճառային ոլորտի այսպիսի բարդացումը հանգեցնում է երեխայի ներքին կյանքի առաջացմանը: Չնայած արտաքին իրադարձությունները, իրավիճակները, հարաբերությունները կազմում են ապրումների բովանդակությունը, նրանք յուրահատուկ կերպով բեկվում են գիտակցության մեջ, իսկ նրանց վերաբերյալ հուզական պատկերացումները հաստատվում են երեխայի զգացմունքների տրամաբանությունից, նրա հավակնությունների, սպասելիքների մակարդակից կախված:

Այսպես, օրինակ՝ տարբեր երեխաների կողմից դասի ժամանակ ստացած գնահատականը նրանց մոտ առաջացնում է միանգամայն տարբեր հուզական արձագանք՝ «4»-ը մի երեխայի համար ուրախություն է, մեկի համար՝ հիասթափություն, մյուսի համար՝ հաջողություն: Մյուս կողմից՝ ներքին կյանքը՝ ապրումների կյանքը ազդում է վարքի և դրանով իսկ արտաքին իրադարձությունների վրա, որոնցում ակտիվորեն ներգրավվում է երեխան:

Երեխայի արտաքին և ներքին աշխարհների տարբերակումը կապված է նրա վարքի կառուցվածքային փոփոխության հետ: Ի հայտ է գալիս արարքի իմաստային հիմքը՝ ինչ-որ բան անելու ցանկության և զարգացող գործողությունների միջև: Սա ինտելեկտուալ պահ է, որը թույլ է տալիս այս կամ այն չափով ադեկվատ գնահատել ապագա արարքը արդյունքների և հեռավոր նպատակների տեսանկյունից: Բայց միաժամանակ, սա նաև

հուզական պահ է, քանի որ որոշվում է արարքի անձնային իմաստը, նրա տեղը երեխայի շրջապատի հետ երեխայի ունեցած հարաբերությունների համակարգում¹¹:

Մեփական գործողությունների իմաստային կողմնորոշումը դառնում է ներաշխարհի կարևոր կողմը: Միևնույն ժամանակ, այն բացառում է երեխայի վարքի իմպուլսիվությունը և անմիջականությունը: Այս մեխանիզմի շնորհիվ վերանում է մանկական անմիջականություն՝ երեխան մտածում է գործելուց առաջ, սկսում է թաքցնել իր ապրումները, տատանումները, փորձում է ուրիշներին ցույց չտալ, որ ինքը լավ չէ: Երեխան արտաքնապես այնպիսին չէ, ինչպես ներքինով, թեև կրտսեր դպրոցական տարիքի ընթացքում մեծապես պահպանվում է բացությունը, անել այն, ինչ շատ ցանկալի է է:

Երեխաների արտաքին և ներքին աշխարհների տարբերակման ճգնաժամային դրսևորում դառնում են սովորաբար ծամաճռությունները, վարքի արհեստական ձգվածությունը, նաբնականությունը:

Երեխան իսկապես դառնում է դպրոցական այն ժամանակ, երբ ձեռք է բերում համապատասխան ներքին դիրք: Նա ներառվում է իր համար նշանակալից ուսումնական գործունեության մեջ՝ կողնորոշվելով այն բանի հասարակական արժեքի վրա, ինչ անում է¹²:

Խաղի նկատմամբ հետաքրքրության կորուստը կապված է հենց խաղային գործունեության զարգացման առանձնահատկությունների հետ: 3-5 տարեկանում երեխաները հաճույք են ստանում խաղի գործընթացից, 5-6 տարեկանում՝ ոչ միայն գործընթացից, այլև արդյունքից, շահումից: Կանոններով խաղերում, որոնք բնորոշ են նախադպրոցական և կրտսեր դպրոցական տարիքներին, հաղթում է նա, ով ավելի լավ է յուրացրել խաղը: Խաղային մոտիվացիայում գործընթացից շեշտադրվում է արդյունքը, բացի այդ, զարգանում է հասնելու դրդապատճառը:

Մանկական խաղի զարգացման ընթացքը հանգեցնում է նրան, որ խաղային մոտիվացիան աստիճանաբար իր տեղը զիջում է ուսումնականին, որի ընթացքում

¹¹ Фельдштейн Д.И., Возрастная и педагогическая психология: Избранные психологические труды//М.:МПСИ,2012,էջ 163:

¹²Ամիրջանյան Յու. Ս., Սահակյան Ա.Ս., Մանկավարժություն, Երևան, Մանկավարժ, 2004,էջ 36:

գործողությունները կատարվում են կոնկրետ գիտելիքների, կարողությունների համար, ինչն իր հերթին հնարավորություն է տալիս ստանալու խրախուսանք, մեծահասկաների, հասակակիցների ընդունումը, հատուկ կարգավիճակ¹³:

Այսպիսով, կրտսեր դպրոցական տարիքում ուսումնական գործունեությունը դառնում է առաջնային: Այն բավական բարդ գործունեություն է, որը պահանջում է ժամանակ և ջանքեր՝ 10-11 տարի:

Բնականաբար, այն ունի որոշակի կառուցվածք: Առաջին բաղադրիչը մոտիվացիան է: Ուսումնական գործունեությունը բազմադրդապատճառականցված է. այն դրդվում և ուղղորդվում է ուսումնական տարբեր դրդապատճառներով: Նրանցում կան դրդապատճառեր՝ առավել ադեկվատ ուսումնական խնդիրներին՝ եթե նրանք ձևավորվում են աշակերտի մոտ, նրա ուսումնական գործունեությունը դառնում է արդյունավետ, իմաստավորված: Դ. Էլկոնինը դեռևս անվանել է ուսումնաճանաչողական դրդապատճառներ:

Նրանց հիմքում ընկած են ճանաչողության և ինքնագարգացման պահանջումները: Երեխան պետք է մոտիվացված լինի ոչ միայն ուսումնական գործունեության արդյունքով այլև հենց նրա գործընթացով: Սա նաև սեփական անձնային աճի, ինքնակատարելագործման, ընդունակությունների զարգացման դրդապատճառն է:

Երկրորդ բաղադրիչը ուսումնական խնդիրն է, այսինքն՝ առաջադրանքների համակարգը որոնց կատարման ընթացքում երեխան յուրացնում է գործողությունների առավել ընդհանուր միջոցներ: Ուսումնական խնդիրը անհրաժեշտ է տարբերել առանձին առաջադրանքներից:

Սովորաբար երեխաները, լուծելով մեծ քանակությամբ կոնկրետ առաջադրանքներ, իրենք են տարերայնորեն բացահայտում նրանց լուծման ընդհանուր միջոցը, ընդ որում այն միջոցը տարբեր աշակերտների կողմից գիտակցվում է տարբեր չափով: Չարգացնող ուսուցումը ենթադրում է երեխաների և ուսուցչի կողմից խնդիրների մի մեծ խմբի լուծման միջոցի համատեղ բացահայտում և ձևակերպում:

¹³Баттерворт Дж., Харрис М., Принципы психологии развития (Пер. с англ.), М., 2000, էջ 164:

Այս դեպքում ընդհանուր միջոցը դառնում է օրինակ և հեշտ տարածվում է այդ դասի այլ առաջադրանքների վրա, ուսումնական գործունեությունը դառնում է առավել արդյունավետ, իսկ սխալներն աստիճանաբար վերանում են: Որպես օրինակ՝ կարող է ծառայել լեզվի դասերի ժամանակի կառուցվածքախմաստային վերլուծությունը¹⁴:

Երեխաները պետք է յուրացնեն բառի նշանակության և ձևի միջև կապը: Դրա համար էլ նա յուրացնում է բառի հետ գործողության հիմնական միջոցները՝ պետք է փոխել բառը, համեմատել այն նոր ձևավորվածի հետ և իմաստային և ձևի առումներով, դուրս բերել կապ ձևի և նշանակության փոփոխությունների միջև:

Ուսումնական օպերացիաները երրորդ բաղադրիչն են և մտնում են գործողությունների միջոցի մեջ: Օպերացիան և ուսումնական խնդիրը ուսումնական գործունեության կառուցվածքի հիմնական օղակն են: Յուրաքանչյուր ուսումնական օպերացիա պետք է մշակված լինի: Աշակերտը, կողմնորոշվելով օպերացիաների կազմում, կատարում է դրանք նյութականացված՝ ուսուցչի վերահսկողության տակ: Սովորելով դա անել գրեթե անսխալ՝ նա անցում է կատարում արտասանմանը, և վերջապես, օպերացիաների կազմի կրճատման փուլում նա արագ լուծում է խնդիրը մտքում՝ հաղորդելով ուսուցչին պատրաստի պատասխանը: Չորրորդ բաղադրիչը հսկողությունն է¹⁵:

Սկզբնապես աշակերտների ուսումնական գործունեությունը հսկում է ուսուցիչը: Բայց աստիճանաբար նրանք սկսում են իրենք հսկել իրենց: Առանց ինքնավերահսկողության հնարավոր չէ ուսումնական գործունեության լիրաժեք զարգացումը, դրա համար էլ հսկողության ուսուցանումը կարևորագույն և բարդ մանկավարժական խնդիր է:

Բավարար չէ աշխատանքը հսկել միայն վերջնական արդյունքի հիման վրա, երեխայի համար կարևոր է ուսումնական գործունեության ամբողջ ընթացքի հսկողությունը: Աշակերտին սովորեցնելը՝ վերահսկելու իր ուսումնական

¹⁴Зинченко В.П., Моргунов Е.В., Человек развивающийся, М., 1995, էջ 74:

¹⁵Лишенные родительского попечительства, Хрестоматия // Под ред. В.С. Мухиной, М., 1991, էջ 36:

գործունեության ընթացքը, նշանակում է նպաստել այնպիսի հոգեկան ֆունկցիայի ձևավորմանը, ինչպիսին ուշադրությունն է¹⁶:

¹⁶Мухина В.С., Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество//М., 2000, էջ 162:

2. ՈՒՇԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՊԵՐՑԵՊՏԻՎ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑՆԵՐԻ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄԸ

Ուշադրությունը արթունության ակտիվ վիճակ է, ընկալման ընտրողական ուղղվածություն, որը բնութագրվում է օրգանիզմի պատրաստականությամբ՝ պատասխանելու ազդակին և արտահայտվում որոշակի օբյեկտի նկատմամբ հոգեկան գործունեության ուղղվածությամբ, որն անհատի համար ունի հաստատուն կամ իրավիճակային նշանակություն, հոգեկանի կենտրոնացում, որը ենթադրում է զգայական, ինտելեկտուալ և շարժողական ակտիվության բարձր մակարդակ:

Ուշադրության առաջացման հիմքում ընկած է նյարդային գործընթացների ակտիվացումը, որոնք նպաստում են արթուն մի վիճակից անցնելու ավելի բարձր վիճակի:

Ուշադրության՝ որպես հոգեբանական ֆենոմենի վերաբերյալ հոգեբանության մեջ չկա միասնական կարծիք: Մի կողմից, ուշադրությունը դիտարկվում է որպես ինքնուրույն հոգեկան երևույթ:

Ուշադրությունը, ինչպես և ցանկացած հոգեկան գործընթաց, կապված է որոշակի ֆիզիոլոգիական երևույթների հետ: Որոշակի գրգռիչների առանձնացումը և որոշակի ուղղվածությամբ գործընթացներ կենտրոնացումը պայմանավորված է նյարդային համապատասխան կենտրոնների դրդմամբ և արգելակմամբ: Մարդու վրա ազդող գրգռիչն առաջացնում է գլխուղեղի ակտիվություն: Վերջինս էլ իրականացվում է ցանցաձև գոյացության (*formatio reticularis*) միջոցով: Ցանցաձև գոյացության վերընթաց մասերի գրգռումը առաջացնում է արագ էլեկտրական տատանումներ գլխուղեղի կեղևում, մեծացնում նյարդային գործընթացների շարժունակությունը և ցածրացնում զգայունակության շեմերը: Ընդ որում, գլխուղեղի ակտիվության մեջ ներառված են տեսաթմբային և ենթատեսաթմբային համակարգերը¹⁷:

¹⁷Тиаже Ж., Избранные психологические труды, М., 1994, էջ 105:

Ցանցաձև գոյացության գործարկման մեխանիզմներում մեծ դեր ունի կողմնորոշիչ ռեֆլեքսը՝ մարդկանց և կենդանիների բնածին ռեակցիան շրջակա միջավայրի ցանկացած փոփոխության նկատմամբ: Սակայն, ուշադրությունը չի կարող բացատրվել միայն կողմնորոշիչ ռեֆլեքսի միջոցով: Նրա նյարդաֆիզիոլոգիական մեխանիզմներն ավելի բարդ են՝ օրինակ՝ անհրաժեշտ են մեխանիզմներ, որոնք ունակ են առանձնացնելու նոր գրգռիչը տվյալ պահին ազդող մյուս գրգռիչներից: Այդ պատճառով առանձնացվում են երկու տեսակի մեխանիզմներ՝ ծայրամասային և կենտրոնական:

Ուշադրությանը բնորոշ են մի շարք հատկանիշներ՝ կայունությունը, տեղափոխելիությունը, բաշխումը, կենտրոնացումը (ապակենտրոնացում), ընտրողականությունը և ծավալը:

Յուրաքանչյուր անհատ առանձնանում է որոշակի հատկության հստակությամբ և վառ արտահայտչականությամբ: Սրա հիման վրա էլ մենք կարող ենք խոսել ուշադրության անհատական առանձնահատկությունների մասին:

Ուշադրության կայունությունը գիտակցության կենտրոնացման աստիճանն ու երկարատևությունն է, որի ցուցանիշը զգալի տատանումների (կենտրոնացման ժամանակավոր թուլացման) բացակայությունն է: Ուշադրության կայունությունը ֆիզիոլոգիապես բացատրվում է երկրորդական գրգռիչների ազդեցության արգելակմամբ¹⁸:

Կայունությունը պայմանավորված է իրականացվող գործունեության բովանդակությամբ, դժվարությամբ, մարդու անձնական և հասարակական պահանջմունքների բավարարման նշանակության գիտակցումով: Ուշադրությունը կայուն է մինչ այն պահը, քանի դեռ կատարվող աշխատանքն ակտիվացնում է մարդու հոգեկան գործունեությունը, սնում է մտածողությունը, երևակայությունը, զգացմունքները¹⁹:

Այս դեպքում էական դեր են կատարում պատասխանատվության զգացումն ու կարգապահությունը: Ակտիվ գործունեության ավարտի և տվյալ օբյեկտի

¹⁸Пижае Ж., Նույն տեղում:

¹⁹Пижае Ж., Նույն տեղում:

նշանակալիության կորստի հետ մեկտեղ ուշադրությունը շեղվում և տեղափոխվում է այլ օբյեկտների վրա: Կայունությունը ուշադրության ամենաարժեքավոր հատկանիշներից է, որն անհրաժեշտ է յուրաքանչյուր գործունեության ընթացքում:

Տեղափոխելիության դեպքում կանխամտածված անցում է կատարվում ուշադրության մի օբյեկտից մյուսին, որը տվյալ պահին սերտորեն կապված է տվյալ անհատի պահանջմունքների, սովորությունների հետ, հասարակական կյանքի պայմանների կողմից նրան ներկայացվող պահանջների հետ: Տեղափոխելիությունը հարկավոր է տարբերակել շեղումից, երբ գիտակցության ուղղվածության փոփոխությունը կատարվում է անկանխամտածված:

Ուշադրության բաշխման դեպքում հնարավոր է մի քանի գործ անել միաժամանակ: Այս հատկանիշը չափազանց կարևոր է կյանքում: Ուշադրության բաշխման հնարավորությունը պայմանավորված է սովորություն դարձած գործողությունների ավտոմատացման աստիճանով: Եթե միևնույն ժամանակահատվածում իրականացվում են երկու կամ մի քանի գործողություններ, որոնք նախկինում միաժամանակ չէին կատարվում, ապա ուշադրության բաշխումը բավականին բարդանում է²⁰:

Կրտսեր դպրոցական տարիքում զարգանում է ուշադրությունը: Առանց այս ֆունկցիայի բավարար ձևավորվածության՝ ուսումնական գործունեությունն անհնարին է²¹:

Դասի ժամանակ ուսուցիչը աշակերտների ուշադրությունը հրավիրում է ուսումնական նյութի վրա, այն պահում երկար ժամանակ, տեղափոխում աշխատանքի մի տեսակից մյուսին:

Ի տարբերություն նախադպրոցականների՝ կրտսեր դպրոցականները առավել ուշադիր են: Նրանք արդեն ընդունակ են ուշադրությունը կենտրոնացնել անհետաքրքիր գործողությունների վրա, բայց նրանց մոտ դեռ տիրապետող է ոչ կամաձին ուշադրությունը:

Նրանց համար արտաքին տպավորություններն ուժեղ շեղող գործոն են, նրանց դժվար է կենտրոնանալ իրենց համար անհասկանալի, դժվար նյութի վրա: Նրանց

²⁰Пижае Ж., Նույն տեղում:

²¹Կրուտեցկի Վ. Ա., Մանկավարժության հոգեբանության հիմունքները, Երևան, Լույս, 1976, էջ 96:

ուշադրությունը տարբերվում է ոչ մեծ ծավալով, թույլ կայունությամբ՝ նրանք կարող են կենտրոնացած մի գործով զբաղվել 10-20 րոպե: Դժվար է ուշադրության բաշխումը և նրա տեղափոխումը մի առաջադրանքից մյուսին:

Ուսումնական գործունեության ընթացքում զարգանում է երեխայի կամաձին ուշադրությունը: Սկզբնական շրջանում հետևելով ուսուցչի ցուցումներին, աշխատելով նրա վերահսկողությամբ՝ նա անընդհատ ձեռք է բերում առաջադրանքներն ինքնուրույն կատարելու կարողություն, ինքն է նպատակ դնում և կատարում իր գործողությունները: Իր ուսումնական գործունեության նկատմամբ հսկողությունը հենց աշակերտի կամային ուշադրությունն է:

Տարբեր երեխաներ ուշադիր են տարբեր չափով՝ քանի որ ուշադրությունը օժտված է տարբեր հատկություններով, այդ հատկությունները զարգանում են տարբեր չափով՝ առաջացնելով անհատական տարբերակներ:

Որոշ աշակերտներ ունեն կայուն, բայց վատ տեղափոխվող ուշադրություն, նրանք բավական երկար և ջանաբար կատարում են մի առաջադրանք, բայց արագ անցնել մյուս առաջադրանքին՝ նրանց համար դժվար է:

Ուրիշները հեշտ տեղափոխում են իրենց ուշադրությունը ուսումնական գործընթացի ընթացքում, բայց հեշտ էլ շեղվում են կողմնակի ազդակներից: Երրորդների մոտ լավ կազմակերպված ուշադրությունը համադրվում է նրա քիչ ծավալի հետ:

Հանդիպում են նաև անուշադիր աշակերտներ, ովքեր իրենց ուշադրությունը կենտրոնացնում են ոչ թե դասերի, այլ ուրիշ բաների վրա: Եթե այսպիսի երեխան նայում է գրքին, նա չի տեսնում առաջադրանքները, կանոնները, այլ նպատակաուղղված ուսումնասիրում է տեքստը կամ նկարը, որը կապ չունի տվյալ դասի հետ:

Այսպիսի երեխաների ուշադրությունը բավական զարգացած է, բայց անհրաժեշտ ուղղվածության բացակայության պատճառով, նրանք ցրված աշակերտի տպավորություն են թողնում: Անուշադիր կրտսեր դպրոցականների մեծամասնությանը բնորոշ է վատ կոնտրոնացվածությունը, անկայուն ուշադրությունը²²:

²²Познавательные процессы и способности в обучении./Под ред. В.Д. Шадрикова, М., 1990, էջ 163:

3. ԲԱՐՁՐԱԳՈՒՅՆ ԻՄԱՑԱԿԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑՆԵՐԻ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄ (ՀԻՇՈՂՈՒԹՅՈՒՆ, ԵՐԵՎԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆ, ՄՏԱԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆ, ԽՈՍՔ)

Իմացական կամ ճանաչողության գործընթացները հոգեկանի դինամիկ գոյացություններ են, որոնք բնութագրվում են մեծ շարժունակությամբ, ինտենսիվությամբ և անկայունությամբ:

Հոգեկան գործընթացները հանդես են գալիս որպես մարդու վարքի առաջնային կարգավորիչներ: Սրանք ունեն որոշակի սկիզբ, ընթացք և ավարտ:

Հոգեկան գործընթացների հիման վրա ձևավորվում են հոգեկան որոշակի վիճակներ, տեղի է ունենում գիտելիքների, կարողությունների և հմտությունների ձևավորում:

Ներկայացնենք կրտսեր դպրոցականների բարձրագույն իմացական գործընթացները:

Հիշողությունը զարգանում է երկու ուղղությամբ՝ կամաձինության և իմաստավորվածության²³:

Երեխաները ոչ կամային կերպով մտապահում են ուսումնական նյութը, որը նրանց մոտ հետաքրքրություն է առաջացնում, ներկայացվում է խաղով՝ կապված վառ, ակնառու պատկերների հետ, և այլն: Բայց, ի տարբերություն նախադպրոցականների՝ նրանք ունակ են նպատակաուղղված, կամային մտապահել իրենց անհետաքրքիր նյութը: Աստիճանաբար, ուսուցումը կառուցվում է կամաձին հիշողության հիման վրա:

Կրտսեր դպրոցականները, ինչպես նախադպրոցականները, օժտված են լավ, մեխանիկական հիշողությամբ: Նրանցից շատերը ամբողջ տարրական դպրոցում ուսուցման ժամանակ մեխանիկորեն անգիր են անում ուսումնական տեքստերը, ինչը հանգեցնում է նշանակալից դժվարությունների միջին դասարաններում, երբ նյութը

²³Психологическая служба школы//Под ред. И.В. Дубровиной,М., 1995,էջ 134:

դառնում է բարդ և ծավալով մեծ: Նրանք հակված են բառացի վերարտադրելու այն, ինչը մտապահել են:

Այս տարիքում իմաստային հիշողության կատարելագործումը հնարավորություն է տալիս յուրացնել մեծ քանակությամբ մենեմիկական հնարներ, այսինքն՝ մտապահման ռացիոնալ միջոցներ:

Երբ երեխան իմաստավորում է ուսումնական նյութը, հասկանում է այն, նա միաժամանակ նաև մտապահում է այն: Այս կերպ, ինտելեկտուալ աշխատանքը միևնույն ժամանակ մենեմիկական գործունեություն է. մտածողությունը և իմաստային հիշողությունը դառնում են անքակտելիորեն կապված:

Պետք է նշել, որ կրտսեր դպրոցականը կարող է հաջողությամբ մտապահել և վերարտադրել և իրեն անհասկանալի տեքստ: Դրա համար էլ մեծահասկաները պետք է վերահսկեն ոչ միայն արդյունքը, այլև հենց սովորելու գործընթացը՝ ինչ միջոցներով է աշակերտը մտապահել նյութը:

Տարրական դասարաններում ուսուցչի խնդիրներից մեկը երեխաներին որոշակի մենեմիկական հնարներ սովորեցնելն է: Դա առաջին հերթին՝ տեքստի բաժանումն է իմաստային մասերի: Արդյունքում՝ ուսումնական նյութը հասկացվում է, կապվում հնի հետ և ներառվում երեխայի գիտելիքների ընդհանուր համակարգի մեջ: Այսպիսի իմաստավորված նյութը հեշտ է վերարտադրվում:

Հոգեբանները երևակայական միտքը ուսումնասիրել են ոչ միայն նրա ստեղծարարության ոչ աշխարհիկ ձևով և գեղարվեստական արտահայտությամբ, այլ նաև նրա ամենօրյա երևակայության աշխարհիկ ձևով:

Երևակայությունը հավատից տարբերվում է, քանի որ սուբյեկտը հասկանում է, որ այն, ինչ անձամբ հորինվել է մտքի կողմից, անպայմանորեն չի ազդում գործողության ընթացքի վրա, որը տեղի է ունենում ակնհայտորեն ընդհանուր աշխարհում, մինչդեռ հավատը ընդհանուր և անձնական աշխարհի մասին ինչ որ մեկի կողմից ընդունված ճշմարտության մաս է կազմում: Երևակայության խաղը անկախ ակնհայտ

սահմանափակումներից պայմանավորված է միայն տվյալ պահին մտքի ընդհանուր տենդենցով²⁴:

Մյուս կողմից, հավատը անմիջապես կապված է պրակտիկ գործունեության հետ՝ հնարավոր է պատկերացնել, որ դու միլիոնատեր ես, սակայն երբ դու հավատում ես դրան, դու չես գործում ինչպես միլիոնատեր: Երևակայության և հավատի միջև եղած տարբերակիչ գիծը լայնորեն փոփոխվում է՝ կախված տեխնոլոգիական զարգացումների տարբեր փուլերից:

Աշխարհը տվյալների մեկնաբանությունն է, որոնք փոխանցվում են զգայարանների կողմից: Նրանք, ովքեր ընդունում են հայուցինացիա առաջացնող դեղեր, ավելի մեծ երևակայություն ունեն: Այս տարբերությունն այն մակարդակներից միայն մեկն է և կարող է փոփոխվել մի շարք պատմական պատճառներով, մասնավորապես ուղեղի քիմիական փոփոխություններով, հիպնոսներով կամ գիտակցության վիճակի այլ փոփոխվող գործոններով՝ մեդիտացիայի, մի շարք հայուցինացիա առաջացնող դեղերի և հոսանքի, որը ուղղվում է ուղեղի մասնավոր հատվածներին:

Երևակայությունը հիշողության մեջ կուտակված մտապատկերներից նոր մտապատկերներ և նրանց նոր զուգորդություններ ստեղծելու և այդ եղանակով անձի համար նշանակալից խնդիրների լուծումներ որոնելու ներհոգեկան պրոցեսն է:

Երևակայությունը մարդու ստեղծագործական աշխատանքի անհրաժեշտ մեխանիզմներից է և հատկապես ակտիվորեն է գործում այն դեպքում, երբ մարդը հայտնվում է անորոշության վիճակում, պրոբլեմային իրադրության մեջ:

Կրտսեր դպրոցական տարիքում գերակայող ֆունկցիան մտածողությունն է: Դրա շնորհիվ ինտենսիվորեն զարգանում, վերակառուցվում են հենց մտածական գործընթացները, իսկ մյուս կողմից, ինտելեկտից է կախված մնացած հոգեկան ֆունկցիաների զարգացումը:

Ավարտվում է նախադպրոցական տարիքից սկսած անցումը ակնառու-պատկերավոր մտածողությունից բառատրամաբանականին: Երեխայի մոտ ի հայտ են գալիս ճիշտ դատողություններ՝ դատելով՝ նա օգտագործում է օպերացիաներ: Սակայն

²⁴Ա. Ա. Նալչաշյան, Ընդհանուր հոգեբանության հիմունքներ, Երևան, 1991, էջ 154:

սրանք դեռ ձևական-տրամաբանական օպերացիաներ չեն, հիպոթետիկ պլանում դատել կրտսեր դպրոցականը դեռ չի կարող: Այս տարիքին բնորոշ օպերացիաները Ժան Պիաժեն անվանել է կոնկրետ, քանի որ կարող են կիրառվել միայն կոնկրետ, ակնառու նյութի հիման վրա:

Դպրոցական ուսուցումը կառուցվում է այնպես, որ բառատրամաբանական մտածողությունը նկատելիորեն զարգանում է: Եթե դպրոցական առաջին տարիներին երեխաները շատ աշխատում են ակնառու պատկերներով, ապա հաջորդ դասարաններում նրանց ծավալը կրճատվում է:

Կրտսեր դպրոցական տարիքի վերջում դրսևորվում են անհատական տարբերություններ՝ երեխաներին հոգեբանները բաժանում են «տեսաբանների» կամ «մտածողների», ովքեր հեշտ լուծում են ուսումնական խնդիրները բառային պլանում, «պրակտիկների», ովքեր հիմնվում են ակնառու և պրակտիկ գործողությունների վրա, «նկարիչների»՝ վառ պատկերավոր մտածողությամբ: Երեխաների մեծամասնության մոտ նկատվում է մտածողության տարբեր տեսակների միջև հարաբերական հավասարակշռություն:

Ուսուցանման ընթացքում կրտսեր դպրոցականների մոտ ձևավորվում են գիտական հասկացությունները: Դրանց յուրացման համար երեխաները պետք է ունենան բավական զարգացած կենցաղային հասկացություններ՝ պատկերացումներ՝ ձեռքբերված նախադպրոցական տարիքում, որոնք շարունակվում են ինքնաբերաբար դրսևորվել դպրոցից դուրս՝ յուրաքանչյուր երեխայի սեփական փորձի հիման վրա: Կենցաղային հասկացությունները ստորին հասկացական մակարդակն են, գիտականը՝ վերին՝ առանձնանալով գիտակցվածությամբ և կամայնությամբ:

Տիրապետելով գիտության տրամաբանությանը՝ երեխան հաստատում է հարաբերություններ հասկացությունների միջև, գիտակցում ընդհանրացված հասկացությունների բովանդակությունը²⁵:

Յուրացման գործընթացում գիտական հասկացությունն անցնում է ընդհանուրից դեպի մասնավորը: Ուսուցման գործընթացում գիտական հասկացությունների

²⁵Психология развития: Учебник для вузов//Под ред. Т. Д. Марцинковс-кой.-М.:Академия,2001,էջ 64:

համակարգի յուրացումը հնարավորություն է տալիս խոսելու կրտսեր դպրոցականների մոտ հասկացական կամ տեսական մտածողության հիմքերի մասին: Տեսական մտածողությունն օգնում է դպրոցականին լուծելու խնդիրներ՝ կողմնորոշվելով օբյեկտների արտաքին, ակնառու հատկանիշների և կապերի վրա, այլ ներքին հարաբերությունների և հատկությունների վրա:

Տեսական մտածողության զարգացումը կախված է նրանից, թե ինչ և ինչպես են սովորեցնում երեխային, այսինքն՝ ուսուցման տեսակից: Բացի ուսուցման համակարգի կառուցումից՝ կարևոր է և այն ուսումնական գործընթացի կազմակերպման ձևը: Արդյունավետ է երեխաների համագործակցությունը մի ուսումնական խնդիր լուծելիս: Ուսուցիչը, կազմակերպելով աշակերտների համատեղ աշխատանք, դրանով իսկ կազմակերպում է նրանց գործնական շփումը: Խմբային աշխատանքի ժամանակ բարձրանում է երեխաների ինտելեկտուալ ակտիվությունը, ավելի լավ է յուրացվում ուսումնական նյութը:

Զարգանում է ինքնակարգավորումը, քանի որ երեխաները, վերահսկելով համատեղ աշխատանքի ընթացքը, սկսում են ավելի լավ գնահատել իրենց հնարավորությունները և գիտելիքների մակարդակը: Ինչ վերաբերում է հենց մտածողության զարգացմանը, ապա աշակերտների համագործակցությունն անհնարին է առանց իրենց տեսակերտների կոորդինացման, խմբի ներսում ֆունկցիաների և գործողությունների բաշխման, ինչի շնորհիվ երեխաների մոտ ձևավորվում են համապատասխան ինտելեկտուալ կառույցներ: Հոգեկան մնացած ֆունկցիաների զարգացումը կախված է մտածողության զարգացումից:

Խոսքի զարգացումը կրթադաստիարակչական մեծ նշանակություն ունի աշակերտի համար:

Լեզուն, մարդկային հաղորդակցման միջոց լինելով հանդերձ, միաժամանակ մտածողության միջոց է: Այստեղից բխում է, որ աշակերտի մտքերը ճիշտ ձևով արտահայտելու, հստակ ձևակերպելու անհրաժեշտությունը ըստ էության միտքը ճիշտ կառուցելու, ճիշտ և հստակ մտածելու պահանջ է: Նշանակում է՝ խոսքի զարգացումն իր շատ կողմերով նպաստում է աշակերտի տրամաբանական մտածողության զարգացմանը:

Խոսքի զարգացումը նրա մշակումը, կատարելագործումը և հարստացումն է այն հաշվով, որ ապահովվի խոսքի ճիշտ, նպատակային ու գեղեցիկ կառուցումը թե՛ բառերի ընտրության, թե՛ քերականական և թե՛ առհասարակ խոսքի կառուցվածքի բոլոր բաղադրիչների, բոլոր օրինաչափությունների տեսակետից:

Երեխան դպրոց է ընդունվում լեզվական որոշակի կարողությամբ՝ նա մայրենի լեզվով խոսում, արտահայտում է իր մտքերը: Բայց դպրոց նոր ընդունված երեխայի բառապաշարը դպրոցական պահանջների տեսակետից սովորաբար բավարար չի լինում, և ուսումնառության հենց սկզբից մեծ ու դժվարին աշխատանք է տարվում խոսքի զարգացման ուղղությամբ: Դեռևս նախաայբբենական շրջանում աշակերտը ծանոթանում է հնչյունին, վանկին, բառին, նախադասությանը: Հետագայում իմանում է, որ խոսքը կարող է լինել արտաքին և ներքին, գրավոր և բանավոր, գրական և ոչ գրական:

Ներքին խոսքից բխում է արտաքին խոսքը, որը դրսևորվում է երկու ձևով՝ բանավոր և գրավոր:

Լինելով միևնույն երևույթի՝ մտածողության դրսևորման տարբեր ձևեր՝ բանավոր և գրավոր խոսքերը գտնվում են փոխադարձ կապի ու պայմանավորվածության մեջ:

Յուրաքանչյուր լեզվի բանավոր և գրավոր կողմերը կազմում են մեկ միասնություն: Ուստի գրավոր խոսքի հաջողվածությունը կախված է բանավոր խոսքի համակարգվածությունից: Գրելը բարդ գործողություն է, որին մասնակցում են լսողական, արտասանական, տեսողական և շարժողական գործոնները²⁶:

Քանի որ ցածր դասարաններում երեխաները ավելի շատ հենվում են տեսողական մտապատկերների և ոչ թե քերականական կանոնների վրա, ուստի բառային աշխատանքները իրականացվում են ավելի շատ ցուցադրելով, խաղերի միջոցով, որպեսզի աշակերտը տեսնի, գրի, կարդա և մտապահի այդ բառերը:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

²⁶Աբրահամյան Ս. Գ., Աշակերտի խոսքի զարգացումը, «Լույս» հրատարակչություն, Երևան, էջ 142:

Ուսումնասիրությունների արդյունքում հանգել ենք հետևյալ եզրահանգումներին.

- Այսպիսով նշենք, որ կրտսեր դպրոցականներն ունեն իրենց տարիքին հատուկ մի քանի առանձնահատկությունները, որոնք նախադպրոցական տարիքի օրգանական շարունակությունն են: Առաջին հերթին այս տարիքի երեխաները շատ հետաքրքրասեր են:
- Նրանք գտում են ավելի շատ բան իմանալ բնական երևույթների, մարդկանց ու շրջապատող աշխարհի մասին: Այդ պատճառով էլ նրանք բազմաթիվ ու բազմապիսի հարցեր են տալիս ուսուցիչներին, ծնողներին ու ծանոթներին: Նրանց այս հատկությունը, եթե խելացի ուսուցչի կողմից ճիշտ ուղղություն ստանա, ապա կարող է դառնալ նրանց մտահորիզոնի և գիտելիքների ընդլայնման հոգեբանական հիմք: Կրտսեր դպրոցականների մյուս բնորոշ գիծը նրանց հուզական բարձր գրգռվածությունն է:
- Ուսուցչի հուզիչ խոսքը, վառ գույները, դիտած կինոնկարը, կարդացած հեքիաթը ամբողջությամբ գրավում, կլանում են երեխաներին: Սրան հակառակ երկար ու ձանձրալի խոսքային չոր շարադրանքը, խրատական քարոզները հոգնեցնում, շեղում է նրանց ուշադրությունը:
- Կրտսեր դպրոցականները դպրոց են հաճախում գիտելիքների և կենսափորձի որոշակի պաշարով: Հատկապես մանկապարտեզից եկածները ազատ կերպով կարողանում են հաղորդակցվել արտասանել, նկարել, երգել, խաղալ և այլն: Նրանք ունեն վարքի և վարվելակերպի կանոնների իմացության որոշակի մակարդակ:
- Յոթից տաս տարեկան երեխաների ֆիզիկական զարգացումը ընթանում է խաղաղ, բնականոն ձևով: Ոսկրամկանյին համարազը դեռևս գտնվում է ամրապնդման ու կռճիկացման փուլում: Ողնաշարի, դաստակի և մատների հոդերը դեռևս չեն ձևավորվել, ուստի խորհուրդ չի տրվում երեխաներին ծանրաբեռնել ծանր ֆիզիկական աշխատանքով:

- Երեխաների զգայարանները նորմալի սահմաններում լիովին ընդունակ են հակազդելու համապատասխան գրգռիչներով: Նրանք տարբերում են գույների, ձայների նրբերանգները և զգայունակությունը բավականին բարձր է: Զգայական հիմքի վրա էլ զարգանում են նրանց բարձրագույն հոգեկան ֆունկցիաները՝ ընկալումը, հիշողությունը, մտածողությունը և երևակայությունը:
- Կրտսեր դպրոցական տարիքում զարգանում է ուշադրությունը: Առանց այս ֆունկցիայի բավարար ձևավորվածության՝ ուսումնական գործունեությունն անհնարին է:
- Դասի ժամանակ ուսուցիչը աշակերտների ուշադրությունը հրավիրում է ուսումնական նյութի վրա, այն պահում երկար ժամանակ, տեղափոխում աշխատանքի մի տեսակից մյուսին:
- Ի տարբերություն նախադպրոցականների՝ կրտսեր դպրոցականները առավել ուշադիր են: Նրանք արդեն ընդունակ են ուշադրությունը կենտրոնացնել անհետաքրքիր գործողությունների վրա, բայց նրանց մոտ դեռ տիրապետող է ոչ կամածին ուշադրությունը:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Ամիրջանյան Յու. Ս., Սահակյան Ա.Ս., Մանկավարժություն, Երևան, Մանկավարժ, 2004:
2. Կրուտեցկի Վ. Ա., Մանկավարժության հոգեբանության հիմունքները, Երևան, Լույս, 1976:
3. Արրահամյան Ս. Գ., Աշակերտի խոսքի զարգացումը, «Լույս» հրատարակչություն, Երևան:
4. Ա. Ա. Նալչաշյան, Ընդհանուր հոգեբանության հիմունքներ, Երևան, 1991:
5. Абрамова Г.С., Возрастная психология: Учебное пособие для вузов, М.: Академический Проект,2010.
6. Возрастная и педагогическая психология: Хрестоматия//М.: Академия,2010.
7. Алферов А.Д., Психология развития школьников: Учебное пособие для вузов,Ростов-на-Дону,2010.
8. Возрастная психология: детство, отрочество, юность: Хрес-томатия: Учебное пособие для пед. вузов, М.:Академия,2011.
9. Кулагина И.Ю., Колюцкий В.Н., Возрастная психология: Развитие человека от рождения до поздней зрелости: Учебное пособие для вузов, М.:Юрайт,2011.
10. Мухина В.С., Возрастная психология: феномено-логия развития, детство, отрочество: Учебник,М.: Академия, 2010.
11. Крайг Г., Психология развития (Пер. с англ.),СПб, 2010.
12. Обухова Л.Ф., Возрастная психология,М.: Россия, 2011,էջ`162: Практикум по возрастной психологии,СПб.: Речь,2011.
13. Фельдштейн Д.И., Возрастная и педагогическая психология: Избранные психологические труды//М.:МПСИ,2012.
14. Баттерворт Дж., Харрис М., Принципы психологии развития (Пер. с англ.),М., 2000.
15. Зинченко В.П., Моргунов Е.В., Человек развивающийся,М., 1995.
16. Лишенные родительского попечительства, Хрестоматия // Под ред. В.С. Мухиной,М., 1991.

17. Мухина В.С., Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество//М., 2000.
18. Пиаже Ж., Избранные психологические труды,М., 1994.
19. Познавательные процессы и способности в обучении./Под ред. В.Д. Шадрикова,М., 1990.
20. Психологическая служба школы//Под ред. И.В. Дубровиной,М., 1995.
21. Психология развития: Учебник для вузов//Под ред. Т. Д. Марцинковс-кой.- М.:Академия,2001.